

Лектира за пети разред основне школе

КАО ЈАРКО ИЗА ГОРЕ СУНЦЕ

Избор из народне књижевности

**НАРОДНЕ ЕПСКЕ ПЕСМЕ
ПРЕТКОСОВСКОГ
ТЕМАТСКОГ КРУГА**

ПРЕДГОВОР

Драги читаоче,

Још у доба Старих Словена, у време пре досељавања Срба на Балканско полуострво, постојала је богата народна књижевност, која, на нашу велику жалост, није могла бити записана. Она је била творевина надареног појединца, а свој живот је настављала у колективу, преносећи се с колена на колена. Од момента рађања песме па све до тренутка њеног бележења – понекад и вековима касније – она је мењала свој облик. Сваки певач ју је помало дограђивао и мењао, стварајући тако нову варијанту.

Драги читаоче, запамти да је народна књижевност наша чврста и нераскидива веза с прецима и да ју је стога ваљало спасти и сачувати од заборава. Управо то је учинио Вук Стефановић Караџић када се прихватио изузетно важног задатка – трагања за овим народним благом, његовог записивања и објављивања. Вук најпре бележи песме којих се сећао из детињства и младости, а потом креће да обилази све крајеве у којима живе Срби и да од других записује дела усмене књижевности. Почев од 1814. године па у наредних педесет година Вук је марљиво прикупљао народне умотворине: песме, приче, бајке, пословице, загонетке...

У дугом развоју усменог певања обликовале су се различите врсте народних песама. „Све су наше народне пјесме”, каже Вук, „раздијељене на пјесме

ЖЕНИДБА ДУШАНОВА

Кад се жени српски цар Стјепане,¹
Надалеко запроси ђевојку,
У Леђану,² граду латинскоме,
У латинског краља Мијаила,
По имену Роксанду ђевојку;
Цар је проси, и краљ му је даје.
Цар испроси по књигам³ ђевојку,
Пак дозива Тодора везира:
„Слуго моја, Тодоре везире!
Да ми идеш бијелу Леђану
Моме тасту, краљу Мијаилу,
Да ми с њиме свадбу уговориш,
Када ћемо поћи по ђевојку,
Колико ли повести сватова;
Да ми видиш Роксанду ђевојку,
Може л' бити за цара царица,
Може л' бити свој земљи госпођа;
Да је видиш и да прстенујеш.”
Вели њему Тодоре везире:

¹ Степан (Стефан, Стјепан) – српски владари из рода Немањића додавали су ово име испред свог личног имена. То је, заправо, титула која означава крунисану особу, краља. У овој песми се односи на цара Стефана Душана Немањића.

² Речник мање познатих речи налази се на крају књиге. У фуснотама су наведена појашњења израза и оних речи које у датом контексту имају другачије значење.

³ По књигам(а) – преко писама.

**ИЗБОР ИЗ НАРОДНЕ
ПРОЗЕ**

БАЈКЕ

НЕМУШТИ ЈЕЗИК

У некаква човека био један чобан који га је много година верно и поштено служио. Једном, идући за овцама, чује у шуми неку писку, а не знадијаше шта је. На тај глас отиде он у шуму да види шта је. Кад тамо, али се запожарило па у пожару змија пишти. Кад чобан то види, стане да гледа шта ће змија радити, јер се око ње са свију страна било запожарило и пожар се једнако к њој примицао. Онда змија повиче из пожара:

– Чобане, забога, избави ме из ове ватре!

Онда јој чобан пружи свој штап преко ватре, а она по штапу изађе, па њему на руку, па по руци домили до врата и савије му се око врата. Кад чобан то види, нађе се у чуду, па рече змији:

– Шта је то, у зао час! Ја тебе избавих, а себе погубих.

Змија му одговори:

– Не бој се ништа, него ме носи кући моме оцу. Мој је отац змијињи цар.

Онда јој се чобан стане молити и изговарати да не може оставити својих оваца, а змија му рече:

– Не брини се нимало за овце, овцама неће бити ништа; само хајде што брже.

Онда чобан пође са змијом кроз шуму и најпоследође на једну капију која је била од самих змија. Кад дођу ту, змија на врату чобанову звизне, а змије се све одмах расплету. Онда змија рече чобану:

НОВЕЛЕ

СВЕ, СВЕ, АЛИ ЗАНАТ

Пође некакав цар са својом женом и са кћери да се шета по мору на лађи. Кад мало одмакну од бријега, онда дуне вјетар, па га баца чак у некакву земљу ће се о његову царству ништа и не чује (као ни он о овоме што до сад ништа није чуо ни знао).

Кад изиђу на суво, он није смијо ни казати да је цар, а новаца нијесу имали са собом ништа, а не знајући никака заната нијесу се могли друкчије ранити, него се он најми да чува сеоска говеда. Пошто ту преживе тако неколике године, угледа син цара од оне земље његову кћер, која је била врло лијепа и већ дорасла до удаје, па каже свом оцу и мајци да се другом никак'ом ђевојком неће оженити до кћери говедара из тога и из тога села! Отац и мати и други дворани стану га одвраћати да се прође те срамоте; како би он, царски син, узео говедарску кћер, код толики други царски и краљевски кћери итд. Али све залуду! Он каже:

– Ја њу, ја ниједну.

Кад већ виде да друкчије не може бити, онда цар пошље једнога свог везира да јави говедару да ће цар да му узме кћер за сина. Кад везир отиде и јави то говедару, а говедар га запита:

– Какав занат зна царев син?

Везир се упропасти:

– Бог с тобом, човече! Како ће царев син знати занат? Што ће занат цареву сину? Занате људи уче да се ране њима, а царев син има земљу и градове.

ШАЉИВЕ ПРИЧЕ

СЕЉАНИ КУПУЈУ ПАМЕТ

Састану се један дан на обично место старешине и главар од једнога места који је на мору шкољ, и стану корити једни друге како од њих нико не може бити мудар као што у другим местима има мудрих људи.

– Знате ли, браћо – рече један понајмудрији – до чега је то? Све без пусте памети, него хајдемо скупити педесет талијера па да пошљемо у Млетке тројицу од нас да купе, јер су Млечићи, чуо сам, најмудрији и да толико памети имају да је и продавати могу, па је и цене.

Сви на то пристану, те скупе речене новце, и оправе тројицу, те у Млетке. Кад тамо дођу, почну припитивати ће би је купили и пошто ока. Тако се намере на некаква мајстора хитра у руги и подсмеху, који им рече:

– Ја ћу вам продати не оку но литру, а две нека ми остану за те аспре.

Они пристану, а он однекуда добави једнога миша, те га жива затвори у једну шкатуљицу, и рече им:

– Ево вам памет овде, него одмах бјежите дома, и не отварајте приђе но дома дођете.

Сељани се врате весели у исти брод којим су и дошли, па кад дођу близу својега места, рече један од њих:

– Ваистину није право да памет подијелимо свакоме једнако, него узмимо ми тројица половицу а

**КРАТКЕ НАРОДНЕ
УМОТВОРИНЕ**

САДРЖАЈ

НАРОДНЕ ЕПСКЕ ПЕСМЕ ПРЕТКОСОВСКОГ ТЕМАТСКОГ КРУГА

Предговор.....	5
Женидба Душанова.....	8
Како се крсно име служи.....	32
Женидба кнеза Лазара.....	35
Женидба краља Вукашина.....	41
Смрт Душанова.....	51
Урош и Мрњавчевићи.....	54
Смрт цара Уроша.....	63
Зидање Скадра.....	66

УМЕСТО ПОГОВОРА

Питања за анализу и разумевање прочитаног.....	76
Припремамо се за малу матуру.....	77

ШАРЕНЕ СТРАНЕ

О пустоловима званим делије или заточници.....	82
Свети Сава проклео човека.....	84
Јунаци и њихови коњи.....	85

ИЗБОР ИЗ НАРОДНЕ ПРОЗЕ

Предговор	89
-----------------	----

БАЈКЕ

Немушти језик.....	92
Змија младожења	98
Чардак ни на небу ни на земљи	102
Ђаво и његов шегрт	106
Три јегуље	111
Златна јабука и девет пауница	115

НОВЕЛЕ

Све, све, али занат	130
Краљ и чобанин	133
Два новца	138
Лаж за опкладу	144

ШАЉИВЕ ПРИЧЕ

Сељани купују памет	150
Како Циганин научи коња гладовати	152
Еро и Турчин	153
Крепао котао	155
Пустио бих ја њега, али неће он мене	157
Нешто шушну	158
Циганин и диња	159

КРАТКЕ НАРОДНЕ УМОТВОРИНЕ

Пословице	162
Питалице	168
Брзалице	171
Загонетке	172

УМЕСТО ПОГОВОРА

Питања за анализу и разумевање прочитаног	176
Припремамо се за малу матуру	177

ШАРЕНЕ СТРАНЕ

Воденице	182
Змајеви	184
Плетење рогоза	186
Речник мање познатих речи	188